

مختار و بازآفرینی واقعیت اجتماعی

درباره سریال مختارنامه به اندازه‌های گفته و نوشته شده که شاید در تاریخ تلویزیون ما بی‌سابقه باشد.

جام جم آنلاین: درباره سریال مختارنامه به اندازه‌های گفته و نوشته شده که شاید در تاریخ تلویزیون ما بی‌سابقه باشد. شیوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات این سریال می‌تواند الگویی برای استفاده از قابلیت‌های رسانه باشد و جزئیات و ظرایف مختارنامه هم آن قدر زیاد است که بحث درباره لایه‌ها و ابعاد مختلف آن می‌تواند بسیار گسترده شود؛ از بازی‌های چشمگیر تا کارگردانی ماهرانه و دیالوگ‌های دقیق.

اما شاید مهم‌ترین ویژگی مختارنامه نگاه منحصر به فرد داوود میرباقری به تاریخ و علوم اجتماعی باشد که باعث شده حال و هوای این سریال با سریال‌های هم‌ردیف خودش تفاوت زیادی داشته باشد. میرباقری در مختارنامه کیفیت بصری ویژه‌ای ایجاد کرده که نمونه‌اش در سریال موفق امام علی هم دیده می‌شد.

منتها این مولفه در حد آرایش و چینش فضا متوقف نمی‌ماند و با چیزهایی مثل گریم و شخصیت‌پردازی، استفاده از چشم‌اندازهای بدیع و حرکت‌های ساده دوربین روی آنها تاکید می‌شود. فیلمبرداری به شیوه 35 میلی‌متری هم در خدمت فضا سازی است، بخصوص در نماهای داخلی و محیط‌های شهری (مثل فضای عمومی کوفه یا مدینه) این شیوه کمک می‌کند که حس بصری مورد نظر کارگردان راحت‌تر ایجاد شود. نماهای داخلی امام علی را به یاد بیاورید؛ کشمکش‌های اجتماعی در مسجد و بازار، محیط غریب و خوفناک خانه ققام، دارالاماره و حجره‌های تودرتوی آن که فضای توطئه‌چینی و مناسبات پشت پرده بود و... در همه این محیط‌ها و فضاهای مشابهی که در مختارنامه هم دیده می‌شود نخستین چیزی که روی بیننده اثر می‌گذارد کیفیت خاصی است که در تصویرها وجود دارد و حس و حال یک دوران قدیمی را به بهترین شکل منتقل می‌کند. زمانی که سریال یوسف پیامبر پخش می‌شد همه مخاطبان با این انگیزه مقابل تلویزیون می‌نشستند که یک سریال داستان‌گو را تماشا کنند و قصه‌ای زیبا بشنوند. کسی برای تجسم مصر باستان به تصویرهای یوسف پیامبر استناد نمی‌کرد، چون آن سریال اصلا با هدف داستان‌گویی و انتقال پیام‌های اخلاقی و سیاسی ساخته شده بود، نه روایت تاریخ یا ارائه تصویری واقع‌گرایانه از یک دوره تاریخی خاص. اما مختارنامه در سکانس‌های زیادی این حس را ایجاد می‌کند که تصویرش از شهرها، آدم‌ها، ساختمان‌ها و محیط‌های جغرافیایی به واقعیت‌های مستند نزدیک است و مثلا می‌توان کوفه را آن‌طور تصور کرد که در این سریال می‌بینیم.

در سال‌های گذشته سریال‌های تاریخی - مذهبی زیادی ساخته شده که خیلی از آنها محبوبیت بسیاری داشته‌اند و از لحاظ درام‌پردازی و مولفه‌های فنی هم ایراد چندانی به آنها وارد نبود، حتی در مواردی قصه‌هایی جذاب‌تر از مختارنامه داشتند و پرماجرتر بودند. اما به اندازه مختارنامه درباره آنها تحلیل و موشکافی صورت نگرفت. آیا تنها دلیلش این است که مختارنامه تولید عظیمی داشته و سریال عریض و طویلی است؟ نه، چون در این سال‌ها سریال‌های پرهزینه و فاخر کم ساخته نشده‌اند و از قضا بیشترشان هم موفقیتی نداشتند. آیا بازیگران مشهور و وسواسی که برای ساخت دکور و لباس و وسایل صحنه به خرج داده شده باعث شده که مختارنامه چنین تاثیری ایجاد کند؟ باز هم نه، چون سریال‌هایی مثل یوسف پیامبر هم از بازیگران مشهور و دکور مفصل و لباس‌های چشمگیر و باشکوه استفاده کرده‌اند، اما چنین حالتی را القا نکردند و بیشتر روی قصه متمرکز بودند. آیا کارگردانی استادانه میرباقری و فیلمنامه فکرسده و جذاب مختارنامه باعث این تاثیر است؟ می‌توان گفت بله، اما این تاثیر بیش از آن و البته مهم‌تر از آن، مدیون بازتاب درستی است که میرباقری از حال و هوای اجتماعی دوران امام حسین (ع) و شیوه زندگی عرب و عجم نشان می‌دهد. این کیفیت ویژه (که تا حدی هم توصیف‌ناپذیر است) نتیجه سال‌ها تحقیق و تفکر درباره تاریخ و وقایع مذهبی است که چکیده آن در شیوه روایت و بازآفرینی واقعیت در مختارنامه دیده می‌شود.

نکته: میرباقری درک درستی از جامعه عربی دارد و می‌داند که روایت تاریخی فقط در صورتی می‌تواند ادراک تاریخی را منتقل کند که حس و حال زمانه و جغرافیای مورد نظر را بدرستی بازتاب دهد

میرباقری درک درستی از جامعه عربی دارد و می‌داند که روایت تاریخی فقط در صورتی می‌تواند ادراک تاریخی را منتقل کند که حس و حال زمانه و جغرافیای مورد نظر را بدرستی بازتاب دهد. تاثیر این نگاه فقط در فضا سازی و حال و هوای بصری منحصر نمی‌شود، بلکه نحوه شخصیت‌پردازی و طراحی مناسبات اجتماعی آن دوران هم با اتکا به همین درک تاریخی انجام شده است. مثلا تصویری که از شخصیت شمر ارائه می‌شود بسیار عمیق‌تر از نوآوری در گریم و طراحی لباس است. برای شمر خاصیتی حیوانی در نظر گرفته شده و این خاصیت در بعضی از شخصیت‌های سریال که نماینده اعراب بدوی یا چهره‌های منفی تاریخ هستند نیز دیده می‌شود.

یک سریال تاریخی فقط زمانی می‌تواند جلوه واقعی و اثرگذاری از یک دوره تاریخی ارائه دهد که روابط و کشمکش‌های مردم آن زمانه

را به تصویر بکشد. این حلقه مفقوده بسیاری از سریال‌های تاریخی تلویزیون (در کشور ما و کشورهای دیگر) است. به عنوان نمونه در سریالی که به قرن چهارم هجری می‌پردازد و ماجرایش در آن دوران شکل می‌گیرد، زنی از شوهرش به دادگاه شکایت می‌کند و مهریه‌اش را به اجرا می‌گذارد. بعد هم قاضی مرد را فرامی‌خواند و دار و ندارش را مصادره می‌کند و به زن می‌دهد. تازه در صحنه بعدی شاهد رجزخوانی‌های زن جوان هستیم که به شوهرش می‌گویند از ابتدا به قصد دستیابی به مهریه با او ازدواج کرده و قاضی هم سر تکان می‌دهد که چاره‌ای نیست. در این سریال طوری با قضیه برخورد شده که انگار هزار سال پیش هم روابط و قوانین اجتماعی مثل امروز بوده و هیچ تفاوتی با دوران ما نداشته است.

در حالی که تا همین چند دهه پیش، هیچ دادگاهی به نفع زن رای نمی‌داده و اساساً هیچ زنی در دیدگاه عرفی و قانونی حق نداشته که مهریه‌اش را به اجرا بگذارد. اگر هم چنین کاری می‌کرده جامعه به او حق نمی‌داده، چون از عرف خارج بود و قانونش هم در آن زمان تصویب نشده بود! متأسفانه درک کارگردان از تاریخ و زندگی مردم در این حد بوده که فقط لباس و گریم شخصیت‌ها عوض شود و گرنه دغدغه‌ها و روابطشان هیچ فرقی با آدم‌های امروز ندارد. در این میان مختارنامه نمونه سریالی است که به این نوع روابط و واقعی بودن‌شان توجه زیادی کرده. مناسباتی که در رفتار مردم دوران امام حسین (ع) با یکدیگر وجود داشته بخوبی در این سریال نشان داده شده و همچنین طرز تلقی کلان جامعه از وقایع سیاسی و دسته‌بندی‌های آن دوران.

شاهین شجری‌کهن / جام جم